

Pastyřík, Svatopluk

**[Menac, Antica; Dorotić Sesar, Dubravka; Kuchar, Renata.
Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik s indeksom čeških i
slovačkih frazema]**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada
jazykovědná. 1999, vol. 48, iss. A47, pp. 231-233*

ISBN 80-210-2098-9

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101539>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

рассольник, лепешка и др., во всех восточнославянских языках находятся *колобок, пирог* и *каравай*. К новейшим заимствованиям принадлежит напр. *апельсин* или *тюре*.

Приведенный материал показывает, как формировались в русском языке знания о видах пищи и отличительные особенности пищи и ее наименований. Некоторые наименования исчезли из активного словарного запаса русского языка (*сыта*), новые вместе с реалиями были заимствованы (*кефир* из кавказских языков, *йогурт* из тюркских и т.п.). Иногда называют одну и ту же реалию по разному: напр. к старому русскому названию *простокваши* присоединяются новые заимствования *кефир, йогурт*. Синонимической парой слов русских по происхождению является напр. *студень* — *холодец*.

У некоторых номинаций пищи видны изменения мотивировочного признака. Напр. у русского *курник* первоначальная семантика слова связана со способом изготовления (общесл. *курити, курь* «дым, чад»). Семантическая связь со словом *курица* (по начинке) более поздняя. Иногда можно отметить семантическое сужение (*уха* «любой суп» > «рыбный суп»).

При необходимости приводятся у некоторых названий пищи этимологические справки. Автор не принимает пассивно толкования этимологических словарей и приводит свое мнение, с доказательствами из лексического материала, которые допускают напр. заимствование из тюркских языков (*саламата, шаньга*). Иногда по доказательствам из восточнославянской мифологии имеет влияние на возник номинации пищи ее определенное значение, обрядовость и символика (*коровай, кулич, кутья*). В некоторых случаях отсутствуют новые этимологии и приводятся только старшие объяснения слов (напр. *клюква, щи*).

В отборе новых номинаций пищи следовало бы ожидать названия кушаний как бифштекс, ражнички и т. п. вместо наименований фруктов (*апельсин, персики*).

К техническим дефектам можно присоединить орфографические опшибки в списке источников и литературы, прежде всего в названиях работ западнославянских авторов.

И. С. Лутовинава занимается названиями кушаний в русских народных говорах уже почти тридцать лет. Опыт тридцати лет отражается в книге *Слово о пище русских*, которая является большим вкладом в исследование одной из тематических групп русской лексики. Она показывает, что название кушаний неиссякаемым источником познания истории, быта, обычаев и языка народа. Поэтому она полезна не только для филологов, но и для этнографов, историков и всех интересующихся историей слов русского языка.

Павла Валчакова

Menac, A. — Sesar, D. — Kuchar, R.: Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik s indeksom čeških i slovačkih frazema. Serija Mali frazeološki rječnici 14, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb 1998. 2., prošireno i dopunjeno izdanje, 151 s. (ISBN 953-175-095-5).

Pod patronací vynikající chorvatské frazeoložky prof. Dr. A. Menac vydávají záhřebští frazeologové od r. 1985 lexikografickou řadu Malé frazeologické slovníky (Mali frazeološki rječnici). Do současnosti jich už vyšlo čtrnáct. Jsou to většinou komparační dvojjazyčné slovníky (zřídka

trojazyčné: *Hrvatsko–rusko–ukrajinski frazeološki rječnik* a *Hrvatsko–češko–slovački frazeološki rječnik*), jejichž prvořadým cílem je představit světu v rámci projektu „Kontrastivno proučavanje hrvatskog jezika prema stranim jezicima“ základní frazeologický fond chorvatštiny ve srovnání s dalšími slovanskými i neslovanskými jazyky. Kromě už zmíněné češtiny a slovenštiny, ruštiny a ukrajinštiny byla už v této lexikografické sérii chorvatská frazeologie konfrontována s frazeologií italskou, francouzskou, německou, polskou, slovinskou, latinskou, řeckou i novořeckou, přičemž některé slovníky už vyšly dvakrát — Hrvatsko–češko–slovački frazeološki rječnik k nim rovněž patří. Poprvé již vyšel v r. 1986 jako druhý svazek nové ediční řady (tenkrát ještě jako *Hrvatskosrpsko–češko–slovački frazeološki rječnik*), současné druhé vydání je upravené, doplněné a rozšířené.

Záhřebské frazeologické slovníky nejsou velké svým rozsahem (průměrně mají kolem tisíce frazeologických jednotek), což jim zajišťuje praktickou použitelnost a mobilitu, zato jsou důležité svým obsahem. Tyto tzv. malé frazeologické slovníky jsou určeny především studentům slavistiky a kroatistiky, kteří takovým způsobem mohou nejen poznávat frazeologickou zásobu osvojovaného jazyka, ale mohou tuto frazeologickou bázi zároveň přímo porovnávat s frazeologií svého mateřského jazyka, dále také literátům, překladatelům a tlumočnickům, s úspěchem jich však využívají všichni filologové, zejména lexikologové a frazeologové.

O významu takových konfrontačních jazykových příruček nelze ani pochybovat, stačí totiž mnohdy pouze porovnat překlad beletristického díla s originálem. Nesrovnalosti vyjádření nebývají často jen otázkou přesnosti překladu z jazyka do jazyka (čili znalosti lexikální zásoby), mnohem častěji je to potřeba adekvátní substituce frazeologické jednotky, aby bylo čtenáři zajištěno skutečné porozumění textu. Tomuto účelu frazeologické slovníky ze Záhřebu velmi dobře odpovídají. Jejich autory (v případě posledního čtrnáctého slovníku je lépe říci: autorky) se sluší za nápad, projekt i zpracování pochválit.

Druhé vydání chorvatsko–češko–slovenského frazeologického slovníku má tisíc dvě stě hesel v chorvatštině, českých a slovenských ekvivalentů bude o něco více, protože některé chorvatské frazémy mají jako paralelní i dva tři frazémy české a slovenské (např. *to ne bi ni pas s maslom pojeo* = č. 1. je to pod psa, 2. ani pes by to nejedl, nežral; sl. 1. to je pod psa, 2. ani pes by sa o to neobzrel — *kao grom iz vedra neba* = č. 1. zčistajasna, 2. jako když uhoří, 3. jako blesk/hrom z čistého nebe; sl. 1. zčistajasna, 2. ako blesk z jasného neba).

Frazeologické jednotky jsou řazeny abecedně (podle chorvatské abecedy), a to ponejvíce podle substantivního klíče (např. *RUJEČ* — *riječ po riječ* = č. slovo po slově, sl. slovo za slovom). Nemá-li frazém substantivum v iniciálovém postavení, jsou jako lemmata využívána adjektiva (*KRIV* — *ni kriv ni dužan* = č. vinen jako beran vlkovi, s. nevinny jako baránok), verba (*DOBITI* — *dobiti svoje* = č. dostat co proto, sl. dostať svoje), event. i jiné slovní druhy (*JEDVA* — *jedva jedvice*, č. sotva sotva, sl. horko–řazko; *SVI* — *svi do jednoga* = č. všichni do jednoho, sl. všetci do jedného). Velmi dobrou pomůckou pro uživatele je číselný index jednotlivých frazeologických jednotek. Výhodný je především při hledání v obou indexech (českém i slovenském), které byly do druhého vydání nově zařazeny. Kromě této změny byl v tomto vydání upraven též výběr hesel i jejich zpracování.

U některých frazémů jsme sice na rozpacích, zda autorky opravdu dobře rozuměly českým jazykovým prostředkům (např. *napuniti/puniti uši komu čine* = č. otloukat o uši / okolo uší / někomu něco), u některých frazémů zase cítíme silný interferující vliv slovenštiny. Některé české ekvivalenty by si zasloužily stylistické hodnocení jako knižní či zastaralé (v *nevěrný pláštik se obléci, seděti při vesle*), jiné naopak akceptují současnou nespisovnost (*žáhnout do vosího hnízda*).

Problematické jsou u některých frazémů předložkové vazby (*svestiti/svoditi na zajednički nazivnik* — *uvést do společného jmenovatele*), častěji to však jsou slovesa, jež mohou být odrazem interference slovanských jazyků (*zbaciti sa sebe jaram* — *odhodit ze sebe okovy, cijepati dlaku*

na četvero — vypíchnout hnidy, navesti na tanak led koga — uvést na led koho, biti na umoru — mít / být na kahánku, vjetar kapom tjerati (hvatati) — vítr do saku chyat/lapat). I když se nejedná v první řadě v tomto lexikonu o frazeologii českou, nýbrž o chorvatskou, přece jen překvapují a zarazí v české frazeologické zásobě některé dvojice (161. *izbiti sebi iz glave što pustiti <si> z hlavy něco* — 1038. *smetnuti s uma koga, što pustiti z hlavy něco, někoho*; 289. *nema <ni> konca ni kraja čemu nemá konce kraje* — 327. *bez kraja i konca nemá to konce kraje*; 268. *odriješiti kesu praštit se do kapsy* — 1014. *baciti se / bacati se u trošak praštit se přes kapsu* apod.). Podobně také omyly pravopisné (1066. *navěky*), morfologické (277. *knjiga sa sedam pečata být pod sedmero pečeti, zavřeno na sedm/sedmero zámků*), lexikální (107. *nemati dlake na jeziku mít <dobře> podřezaný jazyk, mít jazyk na pravém místě, sl. mať <dobře> podrezaný jazyk, čo na srdci, to na jazyku*; 351. *jesti gorak kruh jítat horký <trpký> chléb, sl. jest horký chlieb*; 1021. *<dobro> otvoriti uši <dobře> natáhnout uši* — zde by snad mělo být správně *nastavit uši*, vždyť i slovenská paralela uvádí *nastaviť*).

Český čtenář by si jistě rád tyto drobnosti „přetlumočil“, poněvadž existence takové praktické příručky je mnohem důležitější, otázkou však zůstává, jaké poznatky o češtině si odnesou z tohoto frazeologického slovníku příslušníci jiných národů.

Svatopluk Pastyřík

Běličová, H.: Nástin porovnávací morfologie spisovných jazyků slovanských. Praha, UK, 1998. 222 s. (ISBN 80-7184-600-7).

Nedávno vydaná publikace naší přední lingvistky, která se právě v tomto roce dožívá významného životního jubilea, představuje systémový protějšek k předcházejícím dvěma pracím (*H. Běličová — J. Sedláček*, *Slovanské souvětí*, 1990; *H. Běličová — L. Uhlířová*, *Slovanská věta*, 1996). Autorka v ní podává lingvistickou charakteristiku češtiny v konfrontaci s ostatními slovanskými jazyky (s výjimkou dolní lužičtiny), a to z hlediska výslovně synchronního, přihlížejícího ovšem k vývojovým procesům ve všech slovanských jazycích.

Kniha má úvod (7–11) a dvě hlavní části. První (12–102) obsahuje popis diferenčních jevů v rámci flektivních slovních druhů, ve druhé (103–197) pak jsou uvedeny tabulky deklinačních a konjugačních vzorů. Doplněna je obsáhlou bibliografií (198–220) a seznamem zkratk (221–222).

S odkazem na koncepci F. Kopečného, členícího především na základě specifických znaků v mluvnické soustavě současné slovanské jazyky na dvě výrazně odlišné skupiny — severoslovanskou a jihoslovanskou, postuluje Běličová takový popis diferenčních jevů, který respektuje jejich vzájemné propojení v různých slovanských jazycích a přitom hodnotí současně míru uplatnění a závažnost funkce daného jevu v každém z porovnávaných jazyků. Omezení na morfologické jevy je při tom dáno tím, že jevy syntaktické byly popsány ve výše uvedených dvou publikacích. U jednotlivých slovních druhů sleduje autorka difference v oblasti formy v souvislosti s rozdíly ve fungování příslušných kategorií. Tak např. u substantiv se popisují výsledky unifikace flektivních typů a jejich souvislost s kategorií rodu, tvarový synkretismus a jeho vztah ke kategorii životnosti/neživotnosti, různé alternace deklinačního základu, některé zvláštnosti v kategorii čísla, osud vokativu apod.; u sloves se podobně věnuje pozornost formální charakteristice slovesných tvarů a jejich rozdílnému využití pro vyjádření kategorie osoby a času, pojednává se o vztahu kategorie času a vidu, o systému modů, o jejich různých transpozicích apod.